

El buit teòric

Article publicat al diari Tele/eXprés (14 de maig de 1975)

Ignasi Ubac

La pràctica de la literatura respon sempre a una actitud ideològica i/o estètica –que es reflecteix en el treball específic literari i el sobredetermina– enfront del procés de producció de sentit que suposa tal pràctica: el fet d'escriure comporta en tots els casos un presa de partit –una elecció– per treballar sobre i en algun(s) dels discursos /gèneres) literaris, i per treballar–hi (incidir–hi, transformant, o no, el discurs escollit) d'una determinada manera que comporta també una actitud ideològica i/o teòrica. El pretès pragmatisme gairebé absolut (el que s'intenta explicar amb el «jo escric i prou») és de fet impensable –impossible–: l'absència de teoria no deixa mai d'implacar uns plantejaments ideològics i «teòrics». El pragmatisme indica una actitud de no–treball teòric: de no–qüestionament dels plantejaments dominants respecte de la pràctica literària i de no–treball amb i sobre els elements pràctics., ideològics, teòrics i científics que permeten efectuar una ruptura vers una escriptura revolucionària. El referent dels pragmàtics serà sempre la tradició acceptada sense ser veritablement qüestionada i, per tant re–reproduïda i no transformada: la ruptura amb la tradició literària és impossible sense ser veritablement qüestionada i, per pràctica específica i del discurs en el qual s'insereix. Naturalment, creure o no en la necessitat de ruptura o transgressió dels codis dominants dels discursos literaris respon així mateix a una actitud ideològica i/o teòrica.

Això –la interrelació dialèctica entre pràctica literària i pressupòsits ideològics i/o teòrics– val a dir–ho també – com és lògic– respecte a qualsevol mena de pràctica literària, entesa no solament con a pràctica de «la crítica», en sentit estricte, , sinó, en sentit ampli, com a expressió «teòrica» de (i treball «teòric» sobre) la pràctica de la literatura: ens referim a la visió crítica manifestada (a través d'articles, llibres, «la crítica», opinions implícites i explícites, etc...) tant dels propis escriptors com pels crítics més o menys especialitzats, i, encara més àmpliament, a la visió dominant, professional i no professional, sobre la literatura.

En el cas de la literatura catalana des de la postguerra, l'actitud crítica dominant ha estat –amb les corresponents excepcions, més abundants últimament– sobredeterminada per la inclinació a valorar (fer judicis de valor i no pròpiament a analitzar) la literatura catalana en tant que conjunt, en tant que globalitat esborradora de contradiccions. Es aquesta sobredeterminació la que ara, aquí, ens

interessa de remarcar; les altres característiques de la crítica catalana exigeixen una anàlisi concreta i àmplia.

Aquesta peculiaritat de la visió crítica dominant –la tendència a utilitzar la tècnica de conciliació entre contraris (ja no entre antagònics), o la tendència a valorar, indiscriminadament (per bé que assenyalant diferències: és a dir, «enriquant» el conjunt), els diversos aspectes contradictoris– ha impedit entre altres coses, que les contradiccions existents, a la pràctica específica i a la crítica, es treballassin teòricament pràcticament.

Es a dir –degut a la necessitat (des de la perspectiva de la ideologia de defensa) de demostrar i de convèncer–se que la cultura era viva– l'assenyalament de contradiccions, i la consegüent presa de partit per algun dels aspectes contradictoris a treballar, han estat de fet substituïts per la dèria (gairebé podríem dir fetitxisme) de classificar i etiquetar (amb l'adobament d'unes valoritzacions) autors, grups, tendències, etc...

Al capdavant, el resultat d'aquesta sobredeterminació de la posició crítica dominant ha estat la permanent actualització de la nòmina d'escriptors i d'obres: des de la meua ressenya informativa i més o menys valorativa, fins a les visions panoràmiques de la nostra literatura, o d'algun dels gèneres o subgèneres, incloent la crítica a diaris i revistes –i apuntant l'existència d'algunes excepcions–, un dels objectius soterrats o explicitats ha estat el d'acumular material, de demostrar la quantitat i la qualitat d'autors i productes: una variant, en suma, de l'«entre tots ho farem tot» (sense anàlisi de qui són tots i de què és el tot que s'ha de fer). Això lligat a –i agreujat per– la necessitat de mantenir i eixamplar, sigui com sigui, el minso mercat de lectors.

Aquesta actitud volenterista –una de les poques actituds possibles i vàlides per a la sobrevivència de la nostra cultura– ha «omplert» el buit teòric existent a les lletres catalanes: manca de teoria substituïda també per la reducció al sentit comú: una crítica que ha valorat bàsicament a partir del seny i que generalment s'ha mantingut impermeable a les aportacions del materialisme històric i del materialisme dialèctic, de la psicoanàlisi i de la lingüística i de la semiologia, perquè els elements d'anàlisi de –i sobre– l'especialitat literària proporcionats per aquestes ciències –elements que són els principals que poden contribuir a una ruptura pràctica i teòrica– resulten contraris als interessos ideològics de classe que, en definitiva, han sustentat la major part de la visió crítica dominant.

D'altra banda l'absència d'una autèntica explicitació i confrontació de les diverses posicions ideològiques en el si de les nostres lletres –absència originada també per la necessitat de fer front comú, per la impossibilitat (censura), i per la peremptorietat dels escassos mitjans d'expressió– ha produït que generalment les

contradiccions ideològiques es manifestessin sols a nivell de comareigs, de xafarderies. És evident que la xafarderia, els rumors, les petites intrigues quotidianes –gairebé mai assumides com a expressió de diverses posicions i actituds ideològiques– constitueixen un dels elements parcials, però significatius i indispensables per a la història recent del context de les nostres lletres i per tant per a la comprensió de la literatura catalana actual en tant que resultat, en part, de la literatura i del context al país de la guerra ençà.

Aquesta comprensió la considerem necessària perquè ha de contribuir a la superació del llast que poden suposar –i suposen–, al nostre àmbit cultural, actituds que ja no responen a la conveniència –precisament per a la vitalitat de la nostra cultura– d’aconseguir que l’espai literari (pràctica i crítica) del present moment històric estigui travessat per la confrontació de posicions contradictòries i fins i tot antagòniques.